

The Study of Honorifics Types in Middle Persian

Fariba Sabouri^{1*}

Elham Izadi²

Abstract

Language is one of the means of communication of people in society. Linguistic communication, as one of the most important roles of language, shows the relationships between people. The concept of politeness as a socio-cognitive factor, indicates the social distance between individuals. This concept is manifested by different tools in communication between people. One of these tools is honorifics. People in the society use forms of honorifics to specify situations and social standings of participants and speakers. Shibatani (2006) places honorifics in Japanese in four classes; “referent honorifics”, “addressee honorifics”, “avoidance languages” and “beautification”. In most languages, referent honorifics are used more often than other types of honorifics, and among the types of referent honorifics, subject honorifics are used more than humbling honorifics and non-subject honorifics. In this study, four classes of honorifics in Middle Persian have been examined according to this framework. According to studies, in Middle Persian, as well as in Japanese, referent honorifics are the most widely used. In addition to the Shibatani classes, metaphors and similes, the adjective honorifics of the speaker and the benedictory honorifics can also be added to the group of Middle Persian honors.

Keywords: Honorifics, Referent honorifics, Metaphor, Middle Persian

Extended abstract

1. Introduction

Every society, considering the importance of the power relations that govern it, enjoys a special system of honorifics. A society with a very advanced system of honorifics shows the importance of superior-inferior and power relations. In contrast, in communities where these issues are not taken into account, a simpler system of honorifics is used.

---

*1. PhD student in general linguistics, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.
(Corresponding Author: faribasabouri@gmail.com)

2. PhD student in general linguistics, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.
(e.izadi89@gmail.com)

According to the mentioned cases, the study of honorific in different times is necessary to determine the evolution of human interactions and honorifics involved in these interactions in societies.

In this study, honorifics in Middle Persian have been studied to determine the level of Iranian society, in this period, in terms of politeness and indicating respect in language.

This research is based on the criteria presented in Shibatani's article named 'honorifics' (2006). Finally, the results of this period are examined with the results of subsequent periods (New Persian) in another study (Naghzguay Kohan, 2016), to determine what changes this course has undergone from Middle to New Persian.

2. Theoretical framework

Using honorifics are a feature for expressing politeness and determining the social status of the participants involved in the interaction as well as the audience and third parties. These features can be lexical, morphosyntactic, phonological or even intonational. (Brown, 2011:19). All languages use their own honorific features to express politeness and respect, but, as Shibatani (2006: 381) states, only some languages have an advanced system of honorifics. These languages are mainly concentrated in Asia, among them are Japanese, Korean, Tibetan, Javanese and Thai. According to Shibatani (2006), honorifics in languages fall into four groups: "referent honorifics", "addressee honorifics", "avoidance languages", and "beautification".

3. Methodology

In this research, in order to extract linguistic evidence of honorifics in Middle Persian, the important sources of this period, namely Middle Persian (Pahlavi) texts, have been used. These sources are:

- "Middle Persian" gathered by "Jamasp J. Dastur Manouchehr J. Jamasp" by "Saeed Oriyan"
- "Karname Ardeshir Babakan" gathered by "Dr. Bahram Farahvashi".
- "Karname Ardeshir Babakan" by "Mohammad Javad Mashkour".

All the sentences of these books have been studied with the aim of extracting linguistic cases. The research method is such that the honorifics considered by Shibatani (2006) have been categorized and the sentences that contained these facilities have been extracted and each of them has been placed in its own category. In addition to Shibatani's classification, sentences were found in the texts that contained honorifics. These features were also added to the Shibatani category with new titles that are presented in the analysis section.

4. Results & Discussion

In this study, the authors have examined the honorific features in Middle Persian. The method of study has been sentence by sentence in a number of Middle Persian sources. Studies and finding linguistic samples contain honorific features of this research based on the Shibatani model. In other words, the honorific features were placed in sloping categories.

5. Conclusions & Suggestions

After reviewing the existing corpus, four items are presented in the conclusion section:

- Examining the corpus, it was observed that most of these features provided by Shibatani can also be found in Middle Persian; In other words, Middle Persian is very similar to Shibatani in terms of honorifics. In the meantime, some groups such as beautification and avoidance languages were not observed, and as a result no example was found for it.
- The important point in this study is the addition of three more groups of honorary facilities to the Shibatani's division. These three groups were not mentioned in the Shibatani division, but the authors believe that these three categories are among the honorific features in this period. And as a result, they added them to this division. These three categories are "praying honorifics", "metaphor" and "simile", and "addressee adjectival honorific". These three groups have a significant amount among honorific sentences. With this result, it is possible to receive honorific features in the Middle Persian period.
- In general, among the total honorifics presented, reference honorifics have the highest repetition among all honorifics. As mentioned earlier, these are honorifics that are used to show respect for nominal examples. honorific titles, pronouns, and agreements, which are among the most frequently used in speech, fall into this category and in this way, the possible misunderstandings in their expression are minimized and show the level of the speaker's awareness of the power and personal privacy of individuals.
- The ultimate goal of this study is to compare honorifics in the two periods of modern Persian and Middle Persian. According to the study of honorifics in modern Persian and its results with the present study, it can be seen that these facilities in Middle Persian were more than modern Persian. This result is obtained from the greater variety of these features in Middle Persian. This study expresses only the classification and diversity of honorifics in the Middle Persian and New Persian period. In other words, the three categories of praying honorifics, metaphor and simile and addressee adjectival honorifics have shown the importance of using honorific expressions in this period of time and the importance of respect and politeness more than the period after itself.

Select Bibliography

- Farahvashi, B. 1386. *Karname Ardeshir Babakan*, Tehran: University of Tehran. [In Persian]
- Ghazanfari, M. 1387. "Jelvehâyi az Bâztâbe Adab dar Tarikhe Beyhaqi". *Jostârhâye Adabi*, (62): 27-49. [In Persian]
- Goffman, E. 1967. *Interaction ritual: Essays on face to face behavior*. New York: Garden City.
- Keshavarz, H.M. 1988. "Forms of address in post-revolutionary Iranian Persian: a sociolinguistic analysis". *Language in Society* (17): 565-575
- Lakoff, R. T. 1973. *The logic of politeness; or, minding your p's and q's*. Chicago: Chicago Linguistic Society.
- Leech, G. N. 1983. *The pragmatics of politeness*. London: Longman.
- Levinson, P., & Brown, P. 1987. *Politeness: Some universals in language usage* (Vol. 4). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mashkur, M. J. 1329. *Karname Ardeshir Babakan*. Tehran: Danesh. [In Persian]
- Naghzguay Kohan .1395. 'Emkânât-e Takrimi-ye Erjâyi dar Fârsi-ye Now', *dar Majmu'e Maqâllât-e Zabân-e Fârsi dar Gozar-e Zamân*,. Tehran: Bahar. 146-164. [In Persian]
- Oriyan, S. 1382. *Pahlavi texts*, gathered by Jamasb J. Manouchehr J. Jamasb Asana. Tehran: Cultural Heritage Publications. [In Persian]

How to cite:

Sabouri, F., & Izadi, I. 2021. "The Study of Honorifics Types in Middle Persian". *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani*, 2(12): 55-79. DOI:10.22124/plid.2021.16987.1467

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

بررسی انواع امکانات تکریمی در فارسی میانه

فریبا صبوری^۱

الهام ایزدی^۲

چکیده

مفهوم ادب به‌عنوان یک عامل اجتماعی-شناختی، بیانگر شأن و فاصله اجتماعی میان افراد است. این مفهوم با ابزارهای متفاوتی در ارتباط میان افراد تجلی می‌یابد. یکی از این ابزارها امکانات تکریمی هستند. افراد جامعه برای رعایت احترام و ادب، تشخیص جایگاه و شأن اجتماعی مشارکت‌کنندگان و مخاطبان از صورت‌های امکانات تکریمی بهره می‌جویند. امکانات تکریمی در زبان ژاپنی در چهار گروه جای می‌گیرند؛ تکریمی‌های ارجاعی، تکریمی‌های مخاطب، زبان‌های اجتنابی و زیباسازی. در اغلب زبان‌ها تکریمی‌های ارجاعی نسبت به سایر انواع تکریمی‌ها بیشتر به‌کار می‌روند و در میان انواع تکریمی‌های ارجاعی نیز اشکال فاعلی بیشتر از انواع فروتنانه و غیرفاعلی کاربرد دارند. در این پژوهش چهار دسته امکانات تکریمی در فارسی میانه برطبق این چارچوب بررسی شده‌است. در فارسی میانه نیز همانند زبان ژاپنی، تکریمی‌های ارجاعی بیشترین کاربرد را دارند. علاوه بر تقسیم‌بندی شیباتنی، می‌توان استعاره و تشبیه، تکریمی‌های صفتی متکلم و دعایی را نیز به گروه تکریمی‌های فارسی میانه افزود.

واژگان کلیدی: امکانات تکریمی، تکریمی ارجاعی، استعاره، فارسی میانه

۱. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بوعلی‌سینا، همدان، ایران. (نویسنده مسؤول)

۲. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بوعلی‌سینا، همدان، ایران.

۱- مقدمه

زبان علاوه بر اینکه وسیله ارتباطی میان افراد جامعه است، گاه می‌تواند منجر به خصومت و تهدید وجهه افراد گردد. یکی از مواردی که باعث بروز خصومت می‌شود رفتاری است که فرد مقابل احساس کند تمامیت شخصی‌اش در خطر است. حال ممکن است رفاقت و همدلی مورد انتظار او برآورده نشود یا احترام حاصل از جایگاه اجتماعی محقق نگردد (Shibatani, 2006: 389).

برای کاهش نزاع بالقوه در تعاملات بین‌فردی، شفاف‌سازی روابط طرفین حاضر در رابطه امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. رفتار افراد چه از منظر کلامی و چه غیرکلامی تا آنجا که رابطه‌ای بدون سوءتفاهم را برقرار کند، مؤدبانه محسوب می‌شود. یکی از راه‌های برقراری رابطه بدون سوءتفاهم، استفاده از امکانات تکریمی^۱ یا به اختصار تکریمی‌هاست که میزان آگاهی گوینده از قدرت و حریم شخصی مخاطب خود را نشان می‌دهد و از طرفی، نمایانگر جایگاه اجتماعی و روان‌شناختی خود فرد است (ibid: 391).

هر جامعه‌ای با در نظر گرفتن میزان اهمیت روابط قدرت حاکم بر آن، از نظام خاصی از تکریمی‌ها بهره می‌جوید. در جامعه‌ای که نظام بسیار پیشرفته‌ای از تکریمی‌ها دارد روابط فرادست-فرو دست و قدرت اهمیت دارد. بررسی امکانات تکریمی در دوره‌های زمانی متفاوت ضروری می‌نماید تا سیر تحول تعاملات انسانی و امکانات تکریمی دخیل در این تعاملات در جوامع مشخص گردد.

در این پژوهش، امکانات تکریمی در فارسی میانه بررسی شده‌است تا مشخص گردد که جامعه ایرانی، در این دوره از زبان از نظر ادب و تکریمی‌ها در چه سطحی و به طور کل امکانات تکریمی در چه وضعیتی بوده‌است. معیارهای این پژوهش براساس مقاله تکریمی شیباتنی (2006) است. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش در دوره‌های پس از آن (فارسی نو) از نغزگوی کهن (۱۳۹۵) مقایسه شده تا تغییرات از فارسی میانه تا فارسی نو مشخص گردد.

۲- پیشینه پژوهش

گرایس^۲ (1967/1975) اصل همکاری را مطرح می‌کند. نظریه وی از مهم‌ترین نظریات در حوزه کاربردشناسی زبان محسوب می‌گردد و بر بسیاری از نظریات پس از خود تأثیر

1. Honorifics
2. Grice

گذاشته‌است (Lakoff, 1973; Levinson & Brown, 1987; Leech, 2004). اصل همکاری گرایس دارای چهار اصل^۱ بنیادین است (1975: 26-28).

۱. اصل کمیت^۲: به اندازه کافی اطلاعات دهید، نه کمتر، نه بیشتر.
۲. اصل کیفیت^۳: از صحت آنچه می‌گویید مطمئن باشید. راست بگویید. از صحبت درباره آنچه شواهد کافی برای اثبات آن ندارید بپرهیزید.
۳. اصل ارتباط^۴: مرتبط با بحث صحبت کنید. بی‌ربط سخن نگویید.
۴. اصل روش^۵: مبهم صحبت نکنید، از پیچیدگی در صحبت اجتناب کنید، کلی‌گویی نکنید و با نظمی مشخص صحبت کنید.

به‌طور کلی، براساس این قواعد، طرفین مکالمه باید سهم خود را با توجه به هدف و سمت و سوی مکالمه ایفا کنند و نقض هر کدام از این قواعد نشان‌دهنده منظور خاص گوینده است. گرایس همچنین به وجود قواعدی دیگر اشاره می‌کند که یکی از آنها رعایت ادب است (Grice, 1975: 28).

لیکاف از نخستین زبان‌شناسانی است که از منظر کاربردشناختی و با توجه به دیدگاه گرایس (1967-1975) به مطالعه حوزه ادب پرداخته‌است. او ضمن اینکه ادب را ابزاری برای کاهش اصطکاک در تعاملات بین‌افردی^۶ می‌داند، به موارد زیر اشاره می‌کند:

- روشن صحبت کن.^۷
- مؤدب باش.^۸
- تحمیل نکن.^۹
- به مخاطب حق انتخاب بده.^{۱۰}
- در مخاطب حس خوب ایجاد کن.^{۱۱} (Lakoff, 1973: 309).

1. Maxim
2. Quantity Maxim
3. Quality Maxim
4. Relation Maxim
5. Manner Maxim
6. Personal interactions
7. Be Clear
8. Be Polite
9. Don't Impose
10. Give options
11. Make audience feel good

لویسنسون و براون (1987) یکی از معتبرترین نظریه‌های ادب را بر پایه مفهوم وجهه^۱ گافمن^۲ (1967) مطرح کردند که «تقریباً بر تمامی کارهای تحلیلی و نظری در این زمینه تأثیر گذاشته است» (Mills, 2003: 57). وجهه مفهومی انتزاعی همان تصویری است که فرد از خود دارد (Levinson & Brown, 1987: 67). وجهه خود بر دو نوع است:

۱. وجهه مثبت^۳، ناظر بر میل فرد به مقبولیت، محبوبیت، احترام و پذیرفته شدن به عنوان عضوی از یک مجموعه یا جامعه است.

۲. وجهه منفی^۴، ناظر بر نیاز انسان به استقلال، عدم اجبار و آزادی از قید دیگران و تحمیل شدن است (ibid: 61).

گاه گوینده آگاهانه یا ناآگاهانه دست به اعمالی می‌زند که منجر به از دست رفتن وجهه می‌گردد. هر کنشی که برخلاف وجهه مثبت و منفی افراد عمل، و به نوعی به آن خدشه وارد کند کنش تهدیدکننده^۵ وجهه خوانده می‌شود. اعمالی چون دستور دادن، درخواست کردن، پیشنهاد کردن و قول دادن که بر آزادی عمل فرد تأثیر می‌گذارند، وجهه منفی را تهدید می‌کنند و اعمالی که نشان‌دهنده بی‌توجهی به احساسات و خواسته‌های فرد است، تهدیدکننده وجهه مثبت است، مانند مخالفت کردن، انتقاد کردن، توهین کردن و تهمت زدن. مطرح کردن موضوعات سیاسی، نژادی، قومیتی و یا جنسیتی نیز نوعی عمل تهدیدکننده^۶ وجهه مثبت است (Levinson & Brown, 1987: 69).

هر فرد انتظار دارد که در تعاملات بین‌افردی وجهه‌اش حفظ شود و ادب ابزاری جهت حفظ وجهه است. براساس وجهه مثبت و منفی دو نوع ادب مثبت (ایجابی)^۶ و منفی (سلبی)^۷ را می‌توان از هم بازشناخت. در ادب مثبت سعی بر آن است که وجهه مثبت فرد تأیید و تقویت گردد و ادب منفی با به‌کارگیری استراتژی‌هایی چون خوار-خویشتنی و رسمی بودن سعی دارد از تحمیل به مخاطب و تجاوز به آزادی عمل وی بپرهیزد (ibid).

ویلیام بیمن طی اقامت چندساله در ایران و مطالعه در زمینه زبان تعارف‌آمیز و گفتمان مؤدبانه فارسی‌زبانان به نکات جالبی رسیده و آنها را مفصل در کتاب «زبان منزلت و قدرت در

1. Face
2. Erwing Goffman
3. Possitive Face
4. Negative face
5. Face threatening act
6. Positive Politeness
7. Negative politeness

ایران»^۱ منتشر کرده‌است. از نظر وی، در زبان فارسی امروز، سازوکار ادب بیشتر از طریق دو راهکار خوار-خویشتنی^۲ و بزرگداشت مخاطب/دیگران^۳ تحقق می‌یابد (1986: 16).

لیچ (1983) نیز با اتخاذ دیدگاه گرایس به موضوع ادب پرداخته‌است. وی بیان غیرمستقیم را در ارتباط نزدیک با ادب می‌داند (ibid: 134)، هرچه در صحبت از شیوه بیان غیرمستقیم استفاده شود مؤدبانه‌تر است. او قاعده نزاکت^۴ و در سطحی کلی‌تر اصل ادب^۵ را به عنوان مکمل اصل مشارکت گرایس ارائه نموده‌است. برای بحث درباره رفتار زبانی مؤدبانه، لیچ شش قاعده را برمی‌شمرد: قاعده نزاکت^۶، قاعده گشاده‌دستی^۷، قاعده موافقت^۸، قاعده تواضع^۹، قاعده توافق^{۱۰} و قاعده همدلی^{۱۱}.

کشاوری (1988) در پژوهشی عناوین و ضمایر خطاب را در دوران پس از انقلاب بررسی کرده‌است؛ انقلاب در ایران منجر به انتخاب ضمایر خطابی گردیده‌است که همبستگی را نشان می‌دهد و همین امر باعث استعمال هرچه بیشتر الفاظی چون خواهر و برادر شده‌است.

شیبانی (2006) امکانات تکریمی را در زبان‌ها دسته‌بندی کرده و بر این باور است که کاربرد این امکانات عمدتاً در کشورهای آسیایی، به‌ویژه ژاپن و تایلند بیشتر است.

جهانگیری (۱۳۸۷) به بررسی سازوکار بیان ادب در ارتباط با قدرت و همبستگی در زبان فارسی پرداخته و نتیجه گرفته: الف) سن مخاطب در انتخاب صورت‌های مؤدبانه مؤثر است و به افراد بزرگ‌تر باید احترام گذاشت. ب) بزرگسالان مؤنث در مقایسه با بزرگسالان مذکر از صورت‌های احترام بیشتری استفاده می‌کنند. ج) افراد ضعیف به نسبت قدرتی که مخاطب‌شان دارد از صور خطاب متفاوتی استفاده می‌کنند و از سوی دیگر استفاده افراد قدرتمند از صورت‌های مؤدبانه در مقابل فردی ضعیف می‌تواند دو معنای متفاوت را برساند: «ظهار فروتنی» و «حفظ فاصله». د) عامل همبستگی در کاربرد صورت‌های مؤدبانه به منظور نشان دادن میزان فاصله دو طرف گفت‌وگو مؤثر است.

1. Language, Status and Power in Iran
2. Self-lowering
3. Other-raising
4. Tact Maxim
5. Politeness principle
6. Tact Maxim
7. Generosity Maxim
8. Approbation Maxim
9. Modesty Maxim
10. Agreement Maxim
11. Sympathy Maxim

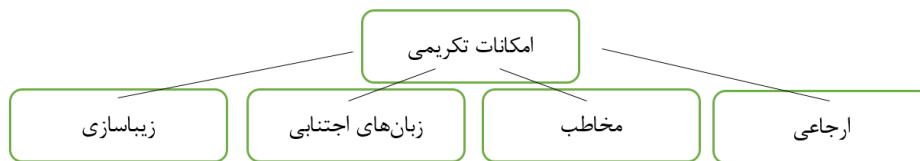
غضنفری (۱۳۸۷) طی پژوهشی در چارچوب بیمن (1986) به بررسی سازوکار بیان ادب در «تاریخ بیهقی» پرداخته‌است. او سازوکار ادب را در فارسی امروز با دوره بیهقی مقایسه می‌کند و می‌خواهد دریابد که راهکارهای زبان مؤدبانه فارسی امروز در روزگار بیهقی متداول بوده‌است یا خیر. وی موارد ابراز ادب در متن تاریخ بیهقی را در چهار دسته بررسی کرده‌است: عناوین و القاب احترام‌آمیز؛ افعال و عناوین خطایی بیانگر ادب؛ عدول از مخاطب به غایب؛ افعال و عبارات اسمی بیانگر فروتنی (خوار-خویشتنی). نتایج نشان می‌دهد برخی از سازوکارهای بیان ادب در تاریخ بیهقی مانند «خواجه» و «خداوند» دیگر در عرصه اجتماعی و سیاسی امروز ایران و در گفتمان نزاکت امروز زبان فارسی کاربرد ندارد و تکریمی‌های دیگری چون «حضرت‌عالی»، «سرکار»، «آقا» و نظیر آن جای آنها را پر کرده‌است. وی وجه مشترک گفتمان مؤدبانه فارسی امروز و دوره بیهقی را کاربرد اسامی و افعال نشان‌دهنده فروتنی (خوار-خویشتنی) می‌داند. به باور او دامنه کاربرد این دسته از اسامی و افعال گسترده‌تر شده‌است. کاربرد ضمیر و صیغه جمع در خطاب به دوم شخص مفرد مانند «شما فرمودید»، که امروزه به کار می‌رود در دوره بیهقی وجود ندارد. در فارسی امروز، گویشوران در بزرگداشت دیگران مبالغه می‌کنند تا حدی که رنگ و بوی چاپلوسی و تملق دارد.

نزرگویی کهن (۱۳۹۵) در مقاله‌ای در چارچوب شیباتنی (2006) به بررسی تکریمی‌های ارجاعی در فارسی قرون متقدم هجری پرداخته‌است. شیباتنی امکانات تکریمی ارجاعی را صورتهایی برای نشان دادن احترام به مصداق‌های اسمی می‌داند. وی در این مقاله ضمن توصیف انواع امکانات تکریمی ارجاعی، شواهد مقتضی از فارسی را برای هر یک به تفکیک به دست داده و نیز جرح و تعدیل‌هایی را بر تقسیم‌بندی شیباتنی اعمال کرده‌است. وی براساس شواهد فارسی، تکریمی‌های ارجاعی را به شش دسته تقسیم می‌کند:

۱. القاب ۲. ضمائر و مطابقت فعلی ۳. تکریمی‌های اسمی ۴. تکریمی‌های صفتی ۵. تکریمی‌های فعلی ۶. صورتهای فروتنانه. نتایج نشان می‌دهد همه انواع امکانات تکریمی ارجاعی مطرح در تقسیم‌بندی شیباتنی، در زبان فارسی نیز وقوع دارند. در این میان، مطابقت در بیان زبانی تکریمی نقشی اساسی دارد. تکریمی‌های فعلی، صورتهای فروتنانه و عبارات تمجیدی نیز در فارسی بسیار متنوع است. او براساس شواهد فارسی تکریمی‌های صفتی را نیز به امکانات تکریمی ارجاعی فارسی اضافه کرده‌است.

۳- امکانات تکریمی

امکانات تکریمی ابزاری برای بیان ادب و مشخص کردن جایگاه اجتماعی مشارکت‌کنندگان دخیل در تعامل و نیز حضار و اشخاص ثالث است. این امکانات می‌توانند واژگانی، صرفی نحوی، واجی و یا حتی نوایی باشند (Brown, 2011: 19). تمام زبان‌ها برای ابراز ادب و احترام از امکانات تکریمی خاص خود استفاده می‌کنند، اما همان‌طور که شیبانتی (2006: 381) بیان می‌کند، تنها بعضی از زبان‌ها نظام پیشرفته‌ای از امکانات تکریمی دارند که عمدتاً در آسیا متمرکزند و از میان آنها می‌توان زبان‌هایی چون ژاپنی، کره‌ای، تبتی^۱، ژاوانی^۲ و تایلندی را نام برد. امکانات تکریمی در زبان‌ها طبق نظریه شیبانتی در چهار گروه جای می‌گیرد: ارجاعی، مخاطب، زبان‌های اجتنابی و زیباسازی.

نمودار ۱- امکانات تکریمی

۳-۱- تکریمی‌های ارجاعی^۳

تکریمی‌های ارجاعی، صورت‌های نمایانگر احترام به مصداق‌های اسمی هستند. شیبانتی (2006) این گروه از تکریمی را در پنج دسته طبقه‌بندی می‌کند:

القاب^۴: متداول‌ترین صورت‌های تکریمی ارجاعی هستند که ناظر بر نقش‌های اجتماعی بالا بوده و در کنار اسم به کار می‌روند، مانند «Mr» در انگلیسی و «Herr» در آلمانی که از اسامی مشتق شده‌اند و نماینده نقش‌های اجتماعی بالا هستند.

ضمایر و مطابقه فعلی^۵: صورت دوم شخص مفرد از آنجا که افراد را مستقیم مخاطب قرار می‌دهد، بیش از سایر صورت‌ها تهدیدکننده و وجهه است. یکی از روش‌های متداول برای کاهش این تهدید، بهره‌جویی از ضمایر جمع یا سوم شخص برای ارجاع غیرمستقیم (تلویحی)^۶ به

1. Tibetan
2. Javanese
3. Referent Honorifics
4. Titles
5. Verb Agreement
6. Oblique referencing

مخاطب دوم شخص است. به این ترتیب از هویت افراد تمرکززدایی^۱ می‌گردد که خود مانع از تهدید وجهه است. شیباتنی (2006: 382) راهکارهایی را برای ارجاع تلویحی ارائه می‌دهد: ضمائر با ریشه مکانی؛ این امکان در بیشتر زبان‌ها موجود است؛ به‌عنوان مثال ضمیر دوم شخص «anata» در ژاپنی ریشه‌ای مکانی دارد، به معنای «آنجا، آن‌سو» که طی فرایند دستوری‌شدگی، تبدیل به ضمیر دوم شخص شده‌است (ibid: 385).

تغییر شخص^۲؛ از دیگر روش‌های ارجاع غیرمستقیم، تغییر شخص است؛ مانند استفاده از سوم شخص به جای دوم شخص در زبان ایتالیایی (ibid):

1) Lei va?
She go Q
'you (honorific) go?'

تغییر شمار: شیباتنی از دیگر راه‌های ارجاع غیرمستقیم در زبان‌هایی که بین صورت جمع و مفرد تمایز قائل‌اند را تغییر شمار از مفرد به جمع می‌داند، مانند «Sie» در آلمانی و «Vous» در فرانسه.

تبدیل نشانه حالت: در زبان‌هایی که نظام حالت دارند، از نشانه حالت مفعولی برای ارجاع تلویحی استفاده می‌شود، برای نمونه در ژاپنی از نشانه حالت مفعولی بایی^۳ «ni» به جای حالت فاعلی «ga» استفاده می‌شود (ibid: 386).

ساخت مجهول^۴؛ از دیگر راه‌های ارجاع تلویحی و تمرکززدایی استفاده از ساخت مجهول است. تکریمی اسمی: این دسته از تکریمی‌ها برای ابراز احترام به‌طور مستقیم به مصداق، و به‌طور غیرمستقیم به سازنده، مالک یا پذیرنده چیزی به کار می‌رود (ibid: 382).

تکریمی فاعلی^۵؛ همان‌طور که از نام آن هویداست، برای ادای احترام به فاعل و عمل او به کار می‌رود.

2) Ika-re-ru
Go-HON-PRES
'GO'

صورت فروتنانه^۱؛ در این امکان گوینده برای احترام به مخاطب خود را کوچک‌تر از آنچه هست نشان می‌دهد. به عنوان مثال در زبان تایلندی ضمیر اول شخص «chan» با ضمائر فروتنانه

-
1. Defocusing
  2. Person Shifting
  3. Dative
  4. Passive Construction
  5. Subject honorifics

«phom» و یا «kha» به معنی «بنده» جایگزین می‌گردد. در این دسته می‌توان کاربرد افعال فروتنانه، ضمائر فروتنانه و ساخت مجهول را برشمرد.

۲-۳- تکریمی مخاطب^۲

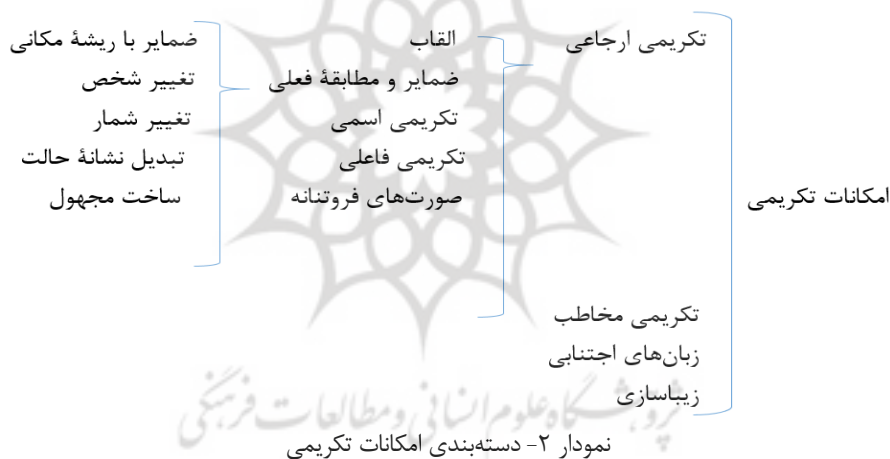
این دسته از تکریمی‌ها احترام گوینده را به مخاطب نشان می‌دهند. از متداول‌ترین صورت‌ها می‌توان به «sir» و «ma'am» در انگلیسی اشاره کرد (ibid: 386).

۳-۳- زبان‌های اجتنابی^۲

در صورتی که فرد یا افرادی با شأن اجتماعی بالا، به‌ویژه فردی که درباره او صحبت می‌شود در نزدیکی گوینده حضور داشته باشد، از صورت‌های تکریمی ویژه‌ای استفاده می‌شود. این صورت‌های خاص به‌ویژه هنگامی که جنس مخالف در صدارس گوینده وجود دارد به‌کار می‌روند و در زبان‌های استرالیایی مشاهده شده‌اند (ibid: 384).

۴-۳- زیباسازی^۴

این دسته از تکریمی‌ها را معمولاً خانم‌ها به‌کار می‌برند و اسم‌هایی که پیشوندهای زیباسازی می‌گیرند، عمدتاً مربوط به اشیا و لوازم خانه هستند. گرچه پیشوندهای زیباسازی چندان جنبه تکریمی ندارند، اما منشأ تکریمی آنها به‌طور کامل محو نشده‌است (ibid: 385).

1. Humbling Forms
2. Addressee Honorifics
3. Avoidance Languages
4. Beautification

در بخش تحلیل داده‌های پژوهش، این امکانات در فارسی میانه بررسی می‌شود و دسته‌هایی که در چارچوب شیباتنی (۲۰۰۶) نبودند مفصل شرح داده می‌شوند.

۴- روش پژوهش

در این پژوهش برای استخراج شواهد زبانی امکانات تکریمی در فارسی میانه، از منابع مهم این دوره، یعنی متون فارسی میانه (پهلوی) بهره برده شده‌است:

• «فارسی میانه»، گردآوری «جاماسب جی دستور منوچهر جی جاماسب»، به‌گزارش «سعید عریان».

• «کارنامه اردشیر بابکان»، گردآوری «بهرام فره‌وشی».

• «کارنامه اردشیر بابکان» به اهتمام «محمد جواد مشکور».

جملات کتاب با هدف استخراج موارد زبانی مطالعه شده‌است. امکانات تکریمی مورد نظر شیباتنی (2006) دسته‌بندی و جملاتی که حاوی این امکانات بودند استخراج شده‌اند و هرکدام در دسته خود قرار گرفته‌اند. علاوه بر دسته‌بندی مورد نظر شیباتنی، جملاتی از متون یافت شد که حاوی امکانات تکریمی بودند. این امکانات نیز به دسته‌بندی شیباتنی با عناوینی جدید افزوده شد که در بخش تحلیل ارائه گردیده‌است.

۵- امکانات تکریمی در فارسی میانه

در بخش چارچوب نظری پژوهش دسته‌بندی‌های امکانات تکریمی از نظر شیباتنی بررسی شد. نگارندگان ضمن بررسی این دسته‌بندی‌ها در فارسی میانه و تحلیل آنها، امکانات تکریمی دیگری را علاوه بر دسته‌بندی شیباتنی در فارسی میانه یافته‌اند و این دسته‌بندی را تکمیل کرده‌اند؛

۵-۱- تکریمی ارجاعی

به این گروه از تکریمی‌ها به‌صورت مفصل در مبانی نظری پژوهش پرداخته شد. در ادامه شواهدی از فارسی میانه در هر دسته به‌صورت مجزا ارائه خواهد شد.

۵-۱-۱- القاب: همان‌طور که پیش‌تر ذکر آن رفت، متداول‌ترین صورت تکریمی‌های ارجاعی، القاب هستند. این تکریمی‌ها ناظر بر نقش‌های اجتماعی بالا بوده و غالباً از نام مشاغل و روابط خویشاوندی مشتق می‌شوند. نمونه‌های این گروه در مثال‌های زیر نمایان است:

3) Pas wištāsp ō kay-gāh nišīnēd ud jāmāsp ī bīdaxš ō pēš xwānēd, gōwēd kū man dānēm kū tō jāmāsp dānāg ud wēnāg <ud> šnāsag hē.

پس گشتاسب به کی‌گاه نشیند و جاماسب بیدخش را به پیش خواهد و گوید که من دانم که تو جاماسب دانا و بینا (و) شناسایی. (جاماسب، ص ۵۲ ترجمه/ ۲۰۵ آوانوشت). (بیدخش به معنای صدراعظم، لقب جاماسب)

4) Yazdgird šāhān šah šahryārān, nāf ī ōy ī abarwēz husrō šāhān ī ohrmazdān, frāz nazdist rōz ī dēn pad mihr, ka wāzag ī weh pad hanjaman madār būd hēnd, pad pādixšāyīh-zanīh grift.

یزدگرد، شاهنشاه شهریاران، ناف خسرو پرویز هرمزدان شاهنشاه، در آغاز روز دی به مهر، هنگامی که واژه(های) نیک در انجمن روان بودند، به پادشازنی گرفت. (جاماسب، ص ۱۷۳ ترجمه/ ۳۶۲ آوانوشت)

5) Pas ān tahn spāh-bed nēw zarēr ke šawēd.

پس آن تهم سپاهبد دلیر، زریر است که رود (جاماسب، ص ۵۴ ترجمه/ ۲۰۸ آوانوشت).

6) Ud pas gōwēd kay-wištāsp-šā.

و سپس کی گشتاسب شاه گوید. (جاماسب، ص ۵۶ ترجمه/ ۲۱۰ آوانوشت).

7) anōšag ruwān bawād husraw ī šāhān šāh kawādān kē-š ēn handarz kard u-š ēn framān dād. ēdōn bawād.

انوشه روان باد خسرو قبادان شاه شاهان که اندرز کرد و این فرمان را داد ایدون باد. (جاماسب، ص ۹۹ ترجمه/ ۲۶۹ آوانوشت).

8) u wāng kard ku pērōč bavāt artaxšēr šāhān šāh i pāpakān.

بانک کردند که «پیروز باد اردشیر، شاهنشاه پاپکان» (کارنامه اردشیر بابکان، ص ۸۴).

۵-۱-۲- ضمایر و مطابقت فعلی: این دسته از تکریمی‌ها در پنج گروه جای می‌گیرند. مثال‌های این گروه‌ها جداگانه در سرفصل‌های زیر آورده شده‌است:

۵-۱-۲-۱- ضمایر باریشه مکانی: از این گروه تکریمی شاهدهی در فارسی میانه یافت نشد.

۵-۱-۲-۲- تغییر شخص: راه دیگری که برای ارجاع غیرمستقیم وجود دارد استفاده از صیغه سوم شخص مفرد به جای صیغه دوم شخص مفرد است:

9) asūrestān sālār frāz šud ō šāhān-šāh guft kū anōšag bawēd mardān pahlom.

سالار آسورستان فراز شد به شاهنشاه گفت که انوشه باشد. (ای برترین مردان. (جاماسب، ص ۸۰ ترجمه/ ۲۴۴ آوانوشت).

10) u-š guft kū šāhān-šāh anōšag ud jāwēdān, haft-kišwar xwadāy ud kāmag hanjām bēd.

(ریدک در خطاب به شخص شاه) گفت که شاهنشاه انوشه و جاویدان، خداوند هفت کشور و کام‌انجام باشد. (جاماسب، ص ۷۲ ترجمه/ ۲۳۲ آوانوشت).

۵-۱-۲-۳- تغییر شمار: در این گروه موارد زیر جای می‌گیرند:

الف) تغییر شمار ضمیر

• ضمیر «شما»

11) agar ašmā bayān sahed dašn ī xwēš grōwān barēd

اگر شما خدایگان را پسند افتد دست راست خویش را گروگان برید. (جاماسب، ص ۵۴ ترجمه/۲۰۶ آوانوشت)

12) pas jāmāsp gōwēd kū agar ašmā bayān sahed az ēn xāk abar āxēzēd ud abāz ō kay-gāh nišīnēd.

سپس جاماسب گوید که اگر شما خدایگان را پسند افتد ازین خاک برخیزید و باز به کی‌گاه نشینید. (جاماسب، ص ۵۴ ترجمه/۲۰۸ آوانوشت).

13) Kū ašmā pad šāhān-šāhīh arzānīg hēd.

که شما به شاهنشاهی ارزانی (ارزنده) هستید. (جاماسب، ص ۱۵۳ ترجمه/۳۳۷ آوانوشت)

14) Dūdag kē man aziš būd hēm āzādih wehān niyāgān ī ašmā rāy hamāg nāmīg ud tuwāngar, kām-zīwišn būd hēnd.

دودمانی را که من ازش بودم، به شکرانه نیاکان نیکوی شما همه نامور و توانگر و کامروا بودند. (جاماسب، ص ۷۲ ترجمه/۲۳۲ آوانوشت)

15) u-š nāmak ō pāpak kard ku: amāh ēton ašnūt ku šmāh rā puš-e hast.

او نامه به پاپک کرد که ما ایدون شنیدیم که شما را پسری هست (کارنامه اردشیر بابکان، ص ۱۲).

16) u-mān nē apāyēt ku vazurg mart čēgōn šmāh ōzat hē.

ما را نباید که بزرگ‌مردی چون شما بکشتیمی (کارنامه اردشیر بابکان، ۶۴).

17) hān frazand hač tōhmak i šmāh andar aškamb pat marg arzān dāštan u ōzatan ne apāyēt

آن فرزند از تخمه شما اندر شکم، به مرگ ارزان داشتن و کشتن نباید (کارنامه اردشیر بابکان، ۹۸).

18) hān zan u hān frazand iš šmāh framūt ku bē ožān

آن زن و آن فرزند که شما فرمودید بکش (کارنامه اردشیر بابکان، ۱۰۸).

• ضمیر «تو»: در بخش چارچوب نظری درباره کاربرد ضمیر دوم شخص مفرد و تهدید وجهه گفته شد. در پیکره حاضر شاهدیم که در مواردی، پادشاه به‌طور مستقیم و با ضمیر مفرد «تو» خطاب قرار داده می‌شود و به نظر می‌رسد کاربرد ضمیر جمع در خطاب افراد بلندمرتبه

مانند امروز چندان رایج نبوده‌است و ممکن است این نشانه نزدیکی و علاقه باشد. نگارندگان موارد زیر را از کاربرد ضمیر «تو» در پیکره حاضر یافته‌اند:

19) Ōy weh kē nē wēnēd ān wīdrafš jādūg ke āyēd ud razm tāzēd ud wināh kunēd ud ōzanēd tahn spāh-bed zarēr ī tō brād, u-š bārag bē barēnd ān syā āhanēn sumb ī zarēr bārag ud ōy nām-xwāst ī hazārān kē āyēd ud razm. tāzēd ud wināh kunēd, ōzanēd ān pād-husraw ī ardāy māzdēsnañ ī tō brād, u-š bārag-iz bē barēnd ān zarrēn grī-kaft, oy nām-xwāst ī hazārān kē āyēd ud razm tāzēd ud wināh kunēd ud ōzanēd ān frašāward ī tō pus ī tā zād pad nēm-wēčag kay-bāg, ud tō-iz az abārīg frazandān dōst-tar.

او بهتر که نه‌بند آن ویدرفش جادو را آنگاه (که) آید و رزم تازد و تباهی کند و کشد تهم سپاهبد زیر را که برادر توست، باره او را- آن سیاه آهنین‌سنب را- که باره زیر است ببرند و آن نامخواست هزاران که آید و رزم تازد و تباهی کند (و) کشد آن پاد خسرو پرهیزگار مزدیستان را که برادر توست، باره او را نیز به‌برند (و نیز) آن زرین خفتان را، (و) آن نامخواست هزاران را که آید و رزم تازد و تباهی کند و کشد آن فرشاورد را که پسر توست که تا زاده شد در نیمی (از پادشاهی) کیانی انباز بود، نیز تو را از دیگر فرزندان دوست‌تر دارد. (جاماسب، ص ۵۴ ترجمه / ۲۰۷ آوانوشت).

20) u-t az pus tā brād wīst-ud-sē murd bawēnd

تو از پسر تا برادر بیست و سه (تن) خواهند مرد. (جاماسب، ص ۵۴ ترجمه / ۲۰۷ آوانوشت)

21) Rēdag guft kū anōšag bawēd mardān pahlom kē ān dah hazār kanīzag andar mask abarzēn ī tō hēnd ēn-šān kāmāg ī ēn-šān čiš bowandag, abarīh <ī> rāmīstan ī ašmā rāy guft<-ān>.

ریدک گفت که انوشه باشید (ای) برترین مردان. که آن ده هزار کنیزک را (که) اندر کوشک سلطنتی تو هستند ایشان را این (باید) کامه (و) ایشان را این چیز (باید) کمال برتری (باشد) که رامش شما را گفتن. (جاماسب، ص ۷۹ ترجمه / ۲۴۳ آوانوشت).

● ضمیر «ما»: پادشاه به‌وفور از ضمیر جمع «ما» در خطاب به‌خود استفاده می‌کند و این امر

نشان از تمایل او به حفظ فاصله با زیر دستان و نیز تکریم خود دارد:

22) har rōz xwarišn ī ēn rēdagguft kū ārāstag ud wirāstag pēš amā dārēd tā abar ra sēm.

و هر روز خورشی را که این ریدک گفت آراسته و پیراسته پیش ما دارید تا آنرا بررسییم. (جاماسب، ص ۸۰ ترجمه / ۲۴۴ آوانوشت).

23) u-š ō wuzurg-mihr guft kū: wuzurg-mihr ī amā, čē ast ān čiš ī-t guft kū kunēm ō sačidarm frēstēm?

پس او به بزرگمهر گفت که: ای بزرگمهر ما، چیست آن چیزی را که گفتی «می‌کنم (و) بسوی سچیدرم می‌فرستم» (جاماسب، ص ۱۵۴ ترجمه / ۳۳۸ آوانوشت).

24) u-mān kāmak ku ōi ō dar i amāh fristē(h) u nazdikīh i amāh āyēt tāk frazandān u vāspuhrakān bavēt.

ما را <کام> است که او به در ما فرستی و نزدیک ما آید تا با فرزندان و واسپوهرکان بود (کارنامه اردشیر بابکان، ص ۱۳).

ب) تغییر شمار فعل: یکی دیگر از راه‌های احترام به مصداق اسمی، تغییر شمار فعل از مفرد به جمع است که در زبان‌هایی همچون آینو، تاگالوگ، ترکی و بسیاری از زبان‌های دیگر دنیا دیده می‌شود (Shibatani, 2006). در پیکره حاضر، این شیوه را هم پادشاه برای گوشزد کردن بزرگی خود به مخاطب و حفظ فاصله خود از زیردستان به کار برده‌است و هم فرودستان در مخاطب قرار دادن شاه به کار برده‌اند:

25) Az wištāsp-šā ī ērān dahibed ō arjāsp ī xiyōnān-šā drōd, pad fradomīh nē amā ēn dēn abēzag hilēm.

از گشتاسب‌شاه ایران به ارجاسب خیونان‌شاه درود. در آغاز، این دین پاک را نه‌لیم. (جاماسب، ص ۵۰ ترجمه/۲۰۲ آوانوشت)

26) gōwēd rēdag kū anōšag bawēd, ēn and rōγn-xwardīg hamāg xwaš ud nēk.

(در خطاب به شاه) ریدک گوید که انوشه باشید. این چند شیرینی همه خوش و نیکند. (جاماسب، ص ۷۵ ترجمه/۲۳۷ آوانوشت)

27) uš guft kū: anōšag bawēd, yazd ēn warz ud xwarrah ud amāwandīh ud pērōz garīh ō ašmā dād, ērān ud anērān xwadāy hēd

و گفت که انوشه باشید، ایزد این ورج (قدرت تصورش‌شدنی) و فره و هموندی و پیروزگری را به شما داد (از این روی شایسته است که) ایران و انیران خدای باشید. (جاماسب، ص ۱۵۴ ترجمه/۳۳۸ آوانوشت)

28) Gōwēd rēdag kū anōšag bawēd.

(ریدک در خطاب به شاه): ریدک گوید که انوشه باشید. (جاماسب، ص ۷۴ ترجمه/۲۳۶ آوانوشت)

29) pas jā māsp gōwēd kū agar ašmā bayān sahed az ēn xāk abar āxēzēd ud abāz ō kay-gāh nišīnēd.

سپس جاماسب گوید که اگر شما خدایگان را پسند افتد از این خاک برخیزید و باز به کی‌گاه نشینید. (جاماسب، ص ۵۴ ترجمه/۲۰۸ آوانوشت)

30) ayāb ašmā bayān ēn frašn az man nē pursīd hē, bē ka-tān pursīd hēeg-im nē kāmēm bē ka rāst gōwēm.

... یا شما خدایگان این پرسش از من نه (می) پرسیدید اما چون پرسیدید پس من نه کامم مگر آن که راست گویم (جاماسب، ص ۵۳ ترجمه/۲۰۵ آوانوشت).

31) agar ašmā bayān sahed dašn ī xwēš grōwān barēd pad xwarrah ī ohrmazd, bē dēn ī māzdēsnan ud gyān<I> zarēr ī brād sōgand xwarēd

اگر شما خدایگان را پسند افتد دست راست خویش را گروگان برید (و) به فره هرمزد (و) به دین مزدیسنان و جان زریر برادر سوگند خورید (جاماسب، ص ۵۳ ترجمه/۲۰۶ آوانوشت).

۵-۲-۱-۴- تبدیل نشانه حالت: نمونه‌ای از آن در فارسی میانه مشاهده نشد.

۵-۲-۱-۵- ساخت مجهول: شاهی از این گروه از تکریمی‌ها در این دوره از زبان فارسی پیدا نشد.

۵-۱-۳- تکریمی اسمی: تکریمی‌های اسمی برای بیان احترام مستقیم به مصداق یا احترام غیرمستقیم به صاحب، سازنده یا دریافت‌کننده چیزی به کار می‌روند. شیبانی (382: 2006) تکریمی‌های اسمی را صورت‌هایی تکمیلی می‌داند که غالباً از زبان‌هایی با مرتبه اجتماعی بالاتر وام گرفته می‌شود. موارد زیر از پیکره حاضر استخراج شده‌اند:

32) pas zardušt dēn āwurd az framān <I> wištāsp-šā.

پس زردشت از فرمان گشتاسب‌شاه دین آورد (جاماسب، ص ۶۴ ترجمه/۲۲۰ آوانوشت).

33) ud katān pad yazdān pahlomih sahed pad čiš man framāyēd nigerīdan.

و اگر شما را به عظمت یزدان، پسند افتد، به حال من توجه فرمایید (جاماسب، ص ۷۳ ترجمه/۲۳۴ آوانوشت).

34) Pas wištāsp ō kay-gāh nišīnēd ud jāmāsp ī bīdaxš ō pēš xwānēd, gōwēd kū man dānēm kū tō jāmāsp dānāg ud wēnāg <ud> šnāsag hē.

پس گشتاسب به کی‌گاه نشیند و جاماسب بیدخش را به پیش خواهد و گوید که من دانم که تو جاماسب دانا و بینا (و) شناسایی (جاماسب، ص ۵۲ ترجمه/۲۰۵ آوانوشت).

35) šāhān-šāh passandīd (u-š) pad rāst dāšt.

شاهنشاه پسندید (و) (آن سخن را) راست داشت (جاماسب، ص ۷۵ ترجمه/۲۳۶ آوانوشت).

36) ēn ayādgār padayārīh <ud> nērōg ī yazdān ud abārīg har mēnōg, weh āmōg<I h>, az framāndād husrawagšāhān šāh, frahang weh būdan šāyistan awēšān kē pad padīriftārīh īaz abargarān hubrēhēnišnīhā udarzānīgīhā abar brēhēnīd ēstā d rāy kard ud pad ganj ī šāhīgān nihād

این یادگار را به یاری و نیروی یزدان و دیگر همه مینویان، برای آموزش نیکو و به فرمان داده شده خسرو شاهنشاه برای بهبودن و شایستن فرهنگ آنان که بنابر پذیرفتاری یزدان عالی‌مقام به نیکو آفرینشی و شایستگی فراز آفریده شده‌اند، کردم (به‌وجود آوردم) و به گنج شایگان نهادم (جاماسب، ص ۱۲۴ ترجمه/۲۹۹ آوانوشت).

37) spāhpatān u vazurgān u āzātākān u vāspuhrakān ka-šān hān avēnak dit, škuft bē mānd

سپاهبدان و بزرگان و آزادگان و واسپوهرگان (شاهزدگان) چو نشان آن آیین دیند، شگفت بماندند (کارنامه اردشیر بابکان، ص ۱۰۲).

۵-۱-۴- تکریمی فاعلی: کیبورت^۱ (2008) به جای تکریمی فاعلی از اصطلاح تکریمی فعلی استفاده کرده‌است، نغزگوی کهن (۱۳۹۵) نیز به درستی این ادعا اذعان دارد، زیرا آنچه در این دسته از امکانات تکریمی تکریم می‌شود، فعلی است که از فاعل سر زده‌است نه خود فاعل. در این پژوهش به پیروی از تقسیم‌بندی نغزگوی کهن نگارندگان در کنار تکریمی اسمی و صفتی برای یکدست شدن نام‌گذاری از اصطلاح تکریمی فعلی به جای فاعلی استفاده می‌کنند.

38) *Ud mā-d-iz pad wahišt šud.*

و مادر نیز به بهشت رفت (جاماسب، ص ۷۳ ترجمه/۲۳۴ آوانوشت).

39) *Ud ān tahn spāh-bed ī nēw zarēr kārezār ōwōn nēw kunēd.*

و آن تهم سپاهبد دلیر، زیر آنگونه نیکو کارزار کند (ص ۵۶ ترجمه/۲۱۱ آوانوشت). (فعل فاعل با افزودن قید تکریم شده‌است).

40) *Pas bastwar asp frāz hilēd ud dušmen ōzanēd ud kārezār ōwōn nēw kunēd čiyōn zarēr <▷ ērān spāh-bed kard.*

پس بستور اسب فراز هلد و دشمن کشد و کارزار چو نان نیکو کند که زیر ایران سپاهبد کرد (جاماسب، ص ۶۰ ترجمه/۲۱۵ آوانوشت).

41) *Anōšag ruwān bawād wuzurg-mihr ī bōxtagān ud ōy-šān kayān ud yalān ud wīrān kē gyān abespārīh ī dēn ī māzdēsnañ kard hēnd.*

انوشه‌روان باد بزرگمهر بختگان و آن کیان و یلان و قهرمانان که برای دین مزدیسنان جانسپاری کردند (جاماسب، ص ۱۴۰ ترجمه/۳۲۰ آوانوشت).

در این جمله، «جانسپاری کردن» معنای مثبت دارد، همان‌طور که معنای آن در فرهنگ معین «فداکاری» است و با آوردن فعلی مثبت برای عمل «جان دادن»، فاعل آن فعل تکریم شده‌است.

42) *u pāpak framūt ku tāk dast ī yāmak, patmōčan ī xvatāywār awiš hēnd.*

و پاک فرمود که تا دست جامه و پوشاک خدایوار بهش آوردند (کارنامه اردشیر بابکان، ص ۱۰).

۵-۱-۵- صورت فروتنانه: همان‌طور که در بخش چارچوب‌نظری گفته شد، در این دسته از تکریمی‌ها، مخاطب برای احترام به گوینده سعی دارد خود و عمل خود را کوچک‌تر از آنچه هست نشان دهد و به این ترتیب مخاطب را تکریم کند. به عبارتی سعی دارد خود را از نظر موقعیت اجتماعی، فروتر از مخاطبش قرار دهد. در پیکره حاضر موردی یافت نشد.

۵-۱-۶- تکریمی‌های صفتی: تکریمی‌های صفتی را نخستین بار نغزگوی کهن (۱۳۹۵) عنوان کرد. وی این دسته از تکریمی‌ها را گروهی از صفات خاص عنوان می‌کند که گاهی برای وصف

1. Kibort

احترام‌آمیز صاحب یا سازنده چیزی استفاده می‌شود. او صفاتی از جمله «وزین و مبارک» را در مثال‌های زیر در این دسته جای می‌دهد (نغزگوی کهن، ۱۳۹۵: ۱۶۰):

۱. هرکسی نباید به راحتی وارد شغل وزین خبرنگاری شود.

۲. پس مهتر عالم (علیه السلام) بفرمود که گلیمی بیاوردند و به دست مبارک خود آن سنگ برداشت و در میان گلیم نهاد (عوفی، جوامع‌الحکایات، ۴۳).

موارد زیر از پیکره حاضر شواهدی از کاربرد این دسته از تکریمی‌ها در دوره میانه است:

43) *ēn ayādgar ī zarērān xwānēnd, pad ān gāh nibēšt ka wištāsp-šā abāg pūsārān, wāspuhragān ud ham harzān ī xwēš ēn dēn ī abēzag ī māzdēsān az Ohrmazd padīrift.*

این را که یادگار زیران خوانند، بدان‌گاه نوشته شد که گشتاسب شاه با پسران و برادران و شاهزادگان و همراهان خویش این دین پاک مزدیسنان را از هرمزد پذیرفت (جاماسب، ص ۴۹ ترجمه/ ۲۰۰ آوانوشت).

44) *ud ān tahn spāhbed ī nēw zarēr frawardag passox ōwōn framūd kardan.*

و آن تهم سپاهبد دلیر، زریر، (آن) نامه را پاسخ‌آنگونه فرمود کردن (جاماسب، ص ۵۰ ترجمه/ ۲۰۲ آوانوشت).

45) *Pas ān pād-husrō ī ardāy māzdēsān kē šawēd.*

سپس آن پاد خسرو پرهیزگار مزدیسنان است که رود (جاماسب، ص ۵۵ ترجمه/ ۲۰۸ آوانوشت).

46) *Pas ān yal ī nēw spandyād kē šawēd.*

پس آن یل دلیر اسفندیار است که رود (جاماسب، ص ۵۵ ترجمه/ ۲۰۹ آوانوشت).

47) *u-t ēn xwahl wars ud rēš wadān wišuft ēstēd, u-t abēzag tan, aspān xwast pad pāy, u-t xāk ō grīw nišast.*

این مو و ریش تابدار ترا بادها آشفته‌اند، پاکیزه تن ترا اسبان با پای لگدمال کرده‌اند (و) ترا خاک بر گریبان نشسته (است) (جاماسب، ص ۵۹ ترجمه / ۲۱۳ آوانوشت).

48) *Dūdag kē man aziš būd hēm āzādīh wehān niyāgān ī ašmā rāy hamāg nāmīg ud tuwāngar, kām-zīwišn būd hēnd.*

دودمانی را که من ازش بودم، به شکرانه نیاکان نیکوی شما همه نامور و توانگر (و) کامروا بودند (جاماسب، ص ۷۲ ترجمه / ۲۳۲ آوانوشت).

49) *Gōwēd rēdag kū anōšag bawēd mardān ī pahlom.*

ریدک گوید که انوشه باشید (ای) برترین مردان (جاماسب، ص ۷۷ ترجمه / ۲۴۰ آوانوشت).

50) *Anōšag ruwān bawād husrō ī šāhān-ša ī kawādān ud ān rēdag ī xwaš-ārzūg ēdōn bawād.*

انوشه‌روان باد خسرو شاهنشاه پورقباد، و آن ریدک خوش‌آرزو (خوش‌سلیقه، از لغت‌نامه دهخدا) (جاماسب، ص ۸۱ ترجمه / ۲۴۶ آوانوشت).

51) Wehzād farrox pērōz ī rāst guftār ī frazānag saxwan <guft> kū-m uzmūd hēd: xrad weh.

بهباد فرخ پیروز راست گفتار فرزانه سخن گفت: آزمودم که خرد بهتر است (جاماسب، ص ۱۱۲ ترجمه / ۲۸۶ آوانوشت).

52) Pas bastwar asp frāz hilēd dušmen ōzanēd tā ō ān gyāg rasēd kū yal nēw spandyād (kārezār) kunēd.

پس بستوار اسب فراز هلد و دشمن کشد تا به آن جای رسد که یل دلیر اسفندیار کارزار کند (جاماسب، ص ۶۲ ترجمه / ۲۱۸ آوانوشت).

53) ud katān pad yazdān pahломīh sahēd pad čiš man framāyēd nigerīdan. و اگر شما را به عظمت یزدان، پسند افتد، به حال من توجه فرمایید (جاماسب، ص ۷۳ ترجمه / ۲۳۴ آوانوشت).

54) Kūtān xwad bē rāmēd agar ka xwānēd farrox nibēg pad ō šādīh rustēm mihrā bān nām ayādēnē.

که شما خود بر امید اگر هنگامی که خوانید این فرخ نوشته را، رستم مهربان نام را به نیکی یاد کنید (جاماسب، ص ۶۳ ترجمه / ۲۱۹ آوانوشت).

55) ōy ī dādār, ohrmazd, kē harwisp nēkīh, harwisp rōšnīh.

او که آفریننده است، هرمزد است که همه نیکی و همه روشنی (است) (جاماسب، ص ۸۸ ترجمه / ۲۵۴ آوانوشت).

56) u-mān nē apāyēt ku vazurg mart čēgōn šmāh ōžat hē.

ما را نباید که بزرگ‌مردی چون شما بکشیم (کارنامه اردشیر بابکان، ۶۴).

57) pat *nām ī dātār ohrmazd ī *xvarrahōmand

به نام دادار اورمزد رایومند (باشکوه) خره‌مند (فرهمند) (کارنامه اردشیر بابکان، ص ۳).

58) ētōn gowēnd ku varjāvand ātūr farnba ī pērōčgar ētōn čēgōn xrōs-ē ī suxr andar parit

ایدون گویند که ورجاوند (باشکوه، مقدس) آذرفرنبغ پیروزگر ایدون چون خروسی سرخ اندر پرید (کارنامه اردشیر بابکان، ص ۹۴).

۵-۱-۷-دعایی: این دسته از تکریمی‌ها اشاره به جملات دعایی دارند که به دنبال اسم افراد با جایگاه اجتماعی بالا و صاحبان قدرت آورده می‌شوند و در پیکره حاضر نیز به‌وفور به‌کار رفته‌اند. کاربرد ادوات تکریمی دعایی در گفتار در واقع نوعی عمل مؤدبانه یا رفتار کلامی حافظ وجه در فرد محسوب می‌شود. در تقسیم‌بندی شیباتنی این گروه از تکریمی‌ها مشاهده نمی‌شود و نگارندگان این دسته را به تکریمی‌های ارجاعی افزوده‌اند.

59) Wahišt bahr bawād wištāsp lurāspān ud zarēr , bastwar ud spandyād pad ham ēwēn frašāward ī wištāspān.

- بهشت بهر باشد گشتاسب لهراسبان و زریر بستور و اسفندیار (و) به همین آیین فرشاورد گشتاسبان (جاماسب، ص ۶۲ ترجمه / ۲۱۹ آوانوشت).
- 60) Harwīn wāspuhragān, gawān, eraxtārān gāh-ē xwābar bawād, pad wahišt bāmīg pas a-sar rōšnīh <I> nišēm warzāwandān.
همه شاهزادگان، گوان و جنگجویان را جایی مرفه باشد در بهشت روشن در روشنی بیکران که جایگاه ورجاوندان است (جاماسب، ص ۶۲ ترجمه / ۲۱۹ آوانوشت).
- 61) Farrox bawād tā hazārān sālān, yad-ō rōz frašgird, ābādān mēhan <ud> mān, harwīn xīr abzōn bawād.
فرخ باشد تا هزاران سال تا روز فرشگرد، مان و میهن آبادان، همه گونه دارایی (برایش) افزون باد (جاماسب، ص ۶۳ ترجمه / ۲۱۹ آوانوشت).
- 62) Frazaft pad drōd, šādīh, rāmišn, šād ud farrox ud dagr-zīwišn ud pērōz-gar ud ahlaw, kāmāg-hanjām bawād kē nibišt kē xwēš ud kē xwānēd.
فرجام یافت به درود، شادی، رامش، شاد و فرخ و دیرزیوش و پیروزگر و اهلو (و) کام انجام باد کسی که (این را) نوشت، کسی که (به او) متعلق است، و کسی که (آن را) بخواند (جاماسب، ص ۷۱ ترجمه / ۲۳۱ آوانوشت).
- 63) u-š guft kū šāhān-šāh anōšag ud jāwēdān, haft-kišwar xwadāy ud kāmāg hanjām bēd.
گفت که شاهنشاه انوشه و جاویدان، خداوند هفت کشور و کام انجام باشد (جاماسب، ص ۷۲ ترجمه / ۲۳۲ آوانوشت).
- 64) Anōšag ruwān bawād husrō ī šāhān-ša ī kawādān ud ān rēdag ī xwaš-ārzūg ēdōn bawād.
انوشه روان باد خسرو شاهنشاه پورقباد، و آن ریدک خوش‌آرزو (جاماسب، ص ۸۱ ترجمه / ۲۴۶ آوانوشت).
- 65) Jadag ī nēk bawād ān ī weh pad tan ruwān ud xwāstāg ēdōn bawād.
فال نیک باد آن بهتن، بهروان و به‌خواسته را. ایدون باد (جاماسب، ص ۱۲۴ ترجمه / ۲۹۹ آوانوشت).
- 66) gōwēd rēdag kū anōšag haft-kišwar xwadāy, kāmāg hanjām.
ریدک گوید که هفت کشور خدای انوشه (و) کامکار (باد) (جاماسب، ص ۷۳ ترجمه / ۲۳۵ آوانوشت).
- 67) gāh pad a-sar rōšn bawād.
(جای) گاه (آنان) در روشنی بی‌پایان باد (جاماسب، ص ۱۴۰ ترجمه / ۳۲۰ آوانوشت).
- 68) u vāng kard ku pērōč bavāt artaxšēr šāhān šāh i pāpakān.
بانک کردند که «پیروز باد اردشیر، شاهنشاه پاپکان» (کارنامه اردشیر بابکان، ص ۸۴).
- 69) magopāt guft ku anōšak bavēt, o kāmāk rasēt
موبد گفت که انوشه بوید، به کامه رسید (کارنامه اردشیر بابکان، ص ۹۶).
- 70) anōšak ruwān bavāt artexšēr i šāhān šāh i pāpakān u šāpuhr i šāhān šāh i artexšērān u ohrmazd i šāhān šāh i šāpuhrān.
انوشه روان باد اردشیر شاهان شاه پاپکان، و شاپور شاهان شاه اردشیران، هرمزد شاهان شاه شاپوران (کارنامه اردشیر بابکان، ص ۱۳۷).

۵-۲- تکریمی مخاطب

شیباتنی (2006) تنها به اصطلاح تکریمی مخاطب بسنده کرده اما نگارندگان دو دسته از این نوع تکریمی را به تکریمی‌های مخاطب اضافه کرده‌اند که در ادامه می‌آید:

۵-۲-۱- بند شرطی: کاربرد بندهای شرطی به‌عنوان جایگزینی برای جملات امری مستقیم از سوی فرد فرودست به فرادست به کار می‌رود. این ساخت در بافت معنای تکریمی دارد و این ساخت غالباً هنگامی استعمال می‌شود که فرد می‌خواهد از پادشاه درخواستی کند:

71) *Ud ka-tān pad yazdān pahlomīh sahēd pad čiš man framāyēd nigerīdan.*

و اگر شما را به عظمت یزدان، پسند افتد، به حال من توجه فرمایید (جاماسب، ص ۷۳ ترجمه/ ۲۳۴ آوانوشت).

72) *Ud kar-tān sahēd andar kār ī amā sazāgīhā nigerīšn framāyēd kardan.*

و اگر شما را پسند افتد، در کار ما بسزا نگرش فرمایید کردن (جاماسب، ص ۷۳ ترجمه/ ۲۳۲ آوانوشت).

73) *u-š ō wištāsp-šā guft kū agar ašmā bayan sahēd man ēn frawardag pasox framāyēm kardan.*

(و) به گشتاسب‌شاه گفت که اگر شما خدایگان را پسند افتد من این نامه را پاسخ فرمایم کردن (جاماسب، ص ۵۰ ترجمه/ ۲۰۲ آوانوشت).

74) *bē agar ašmā bayān sahēd man hilēd tāšawēm ud pidarān kēn xwāhēm.*

اگر شما خدایگان را پسند افتد من (را) هلیلد تا روم و کین پدر خواهیم (جاماسب، ص ۵۹ ترجمه/ ۲۱۴ آوانوشت).

۵-۲-۲- بند دعایی

75) *gōwēd rēdag kū anōšag haft-kišwar xwadāy, kāmāg hanjām*

ریدک گوید که هفت‌کشور خدای انوشه و کامکار باد! (جاماسب، ص ۷۳ ترجمه/ ۲۳۴ آوانوشت).

76) *gōwēd rēdag kū anōšag bawēd.*

ریدک گوید که انوشه باشید ای برترین مردان! (جاماسب، ص ۷۷ ترجمه/ ۲۳۵ آوانوشت).

77) *anōšag ruwān bawād husraw ī šāhān-šāh ī kawādān ud ān rēdag ī xwaš-ārzōg. ēdōn bawād.*

انوشه روان باد خسرو شاهنشاه پورقباد، و آن ریدک خوش‌آرزو. ایدون باد (جاماسب، ص ۸۱ ترجمه/ ۲۴۷ آوانوشت).

78) *u pat rōy ōpast u āfrin kart u guft kū anōšak bavēt šāpuhr ī artaxšērān ī martān pahrom*

به روی درافتاد و آفرین کرد و گفت که انوشه بوید، شاپور اردشیران بهترین مردان (کارنامه اردشیر بابکان، ص ۱۲۴).

۵-۳- زبان اجتنابی

در پیکره بررسی‌شده از فارسی میانه این گروه از تکریمی‌ها شواهدی نداشتند.

۵-۴- زیباسازی

از آنجا که جنسیت گوینده در فارسی میانه اغلب نامشخص یا عمدتاً مذکر است و با توجه به توضیحاتی که پیش‌تر ذکر آن رفت، این دسته از تکریمی‌ها در پیکره ما شاهد نداشتند.

۶- بحث و تحلیل

آنچه گذشت مروری بود بر امکانات تکریمی فارسی میانه. در ادامه این امکانات در جدول آمده‌است. علاوه بر الگوی شیباتنی (۲۰۰۶) نگارندگان موارد دیگری برای ابراز ادب در این دوره از زبان فارسی یافته‌اند. بررسی امکانات تکریمی در فارسی میانه براساس شیباتنی (۲۰۰۶) در جدول (۱) آمده‌است. در خانه‌های رنگی جدول، مواردی به این تقسیم‌بندی اضافه شده‌است که در الگوی شیباتنی نبود و در فارسی میانه یافت شده‌اند:

جدول ۱- امکانات تکریمی در فارسی میانه

فارسی میانه	انواع تکریمی	
x	زبان‌های اجتنابی	
x	زیباسازی	
✓	بند شرطی	تکریمی مخاطب
✓	بند دعایی	
✓	القاب	تکریمی ارجاعی
x	صورت‌های فروتنانه	
✓	تکریمی اسمی	
✓	تکریمی فاعلی	
✓	تکریمی صفتی *	
✓	دعایی	
x	ضمایر با ریشه مکانی	ضمایر و مطابقت فعلی
✓	تغییر شخص	
x	ساخت مجهول	
x	تبدیل نشانه حالت	
✓	ضمیر «شما»	تغییر شمار ضمیر
✓	ضمیر «تو»	
✓	ضمیر «ما»	
✓	تغییر شمار فعل	
✓	استعاره و تشبیه	
✓	تکریمی صفتی متکلم (تکریم خود)	

* این دسته از تکریمی‌ها را نغزگوی کهن (۱۳۹۵) در پژوهش خود به تقسیم‌بندی شیباتنی افزوده‌است.

همان‌طور که از جدول پیداست، علاوه بر الگوی شیباتنی نگارندگان سه دسته‌بندی دیگر نیز به این تقسیم‌بندی افزوده‌اند. در ادامه مثال‌هایی از استعاره و تشبیه و تکریمی صفتی متکلم مشاهده می‌شود (مثال‌ها مربوط به تکریمی صفتی و دعایی پیش‌تر در بخش تکریمی ارجاعی ارائه شده‌است):

الف- استعاره و تشبیه

79) u-tān nimāyēm kū čiyōn zad bawād dēw az dast <ī> yazdān.

و ما شما را نشان دهیم که چگونه دیو از دست یزدان نابود شد (جاماسب، ص ۸۱ ترجمه/ ۲۰۳ آوانوشت)

80) Kū xiyōnān čē dānēnd kū čē būd pas rōz frawardīn andar azdahāg razm wištāspān.

که خیونان چه دانند که چه بود به روز فروردین اندر اژدها رزم گشتاسبی (جاماسب، ص ۶۲ ترجمه/ ۲۱۸ آوانوشت)

81) Ud nē dagr-zamān pāyēd, gōwēd kū: alā dārūg, gyān ōzand-it kē amwašt, alā warāz padrān ī tō kē amwašt, alā sēn-murwag, bārag-at kē amwašt.

و نه دیر زمان باید که گوید: الا (تناور) درخت! جان برافکنده (تو را) چه کس بر گرفت، الا گراز! مقاومت تو را که برگرفت، الا سیمرغ! بارهات را که برگرفت (جاماسب، ص ۵۸ ترجمه/ ۲۱۳ آوانوشت).

82) husraw sprahm bōy ēdōn čiyōn bōy ī šahryārān.

گل خسرو را بوی چون بوی شهریاران (جاماسب، ص ۷۸ ترجمه/ ۲۴۱ آوانوشت).

ب- تکریمی صفتی متکلم (تکریم خود): جملاتی که در تکریم خود شخص متکلم به‌کار رفته‌است (گوینده از خودش تعریف کرده‌است):

83) u-m dabīrīh ōwōn kū xūb-nibēg ud ray-nibēg bārīk-dānišn, kāmāk-kār angust ud frazānīg saxwan hēm.

مرا دبیری آنگونه (است) که خوب‌نویس، و تندنویس، باریک‌دانش، کامکارانگشت و فرزانه-سخن هستم (جاماسب، ص ۷۲ ترجمه/ ۲۳۳ آوانوشت).

84) u-m aswārīh ud kamān-warīh ōwōn kū pad farrox abāyēd dāstan ān dad kē tar asp sar man andar tuwān widardan.

مرا سواری و کمان‌وری آنگونه (است) که فرخ باید انگاشتن آن دد را که از برابر سر اسب من اندر توان گذشتن (جاماسب، ص ۷۲ ترجمه/ ۲۳۳ آوانوشت).

85) u-m nēzagwarīh ōwōn kū pad wadbaxt abāyēd <dāstan> ān aswār kē pas asp ud nēzag ud šamšēr ō ham-rānīh ī man āyēd.

مرا نیزه‌وری آنگونه (است) که بدبخت باید انگاشتن آن سوار (را) که با اسب و نیزه و شمشیر به رزم و هم‌نبردی من آید (جاماسب، ص ۷۳ ترجمه/ ۲۳۳ آوانوشت).

86) Pad čiyōn win ud barbut ud tambūr ud kennār ud har srōd, čegāmag ud pad-iz ī paywāzag-guftan, pā-wāzīg kardan awestād mard hēm.

به هنرهایی چون (نواختن) ون و بریط و تنبور و کنار و (سرودن) هرگونه سرود و چکامه و نیز در مشاعره (و) رقصیدن، مرد(ی) استادم (جاماسب، ص ۷۳ ترجمه/ ۲۳۳ آوانوشت).

87) ud pad čē čiš ī stāragān, abāxtarān ēdōn andar šud hēm kū ōy-šān kē andar ān pēšag hēnd hamāg ndar man čiš-ē xwār hēnd.

و در امر (مربوط به) ستارگان، سیارگان، چنان اندر شدم که آن‌ها(یی) که اندر آن پیشه هستند همگی در برابر من چیزی خوارند (جاماسب، ص ۷۳ ترجمه/ ۲۳۴ آوانوشت).

88) ud pad čatrang ud nēwardaxšīr ud haštpāy kardan az hamahlān frāztar hēm.

و در شطرنج و (بازی) نرد و هشتپای کردن از رقیبان فرازترم (جاماسب، ص ۷۳ ترجمه/ ۲۳۴ آوانوشت).

89) kū ašmā pad šāhānšāhīh

arzānīg hēd ud dānāgān ī amāl az ān ī sačidarm dānāg-tar hēnd.

شما به شاهنشاهی ارزانی (ارزنده) هستید و دانایان ما از سچیدرم داناتر هستید (جاماسب، ص ۱۵۳ ترجمه/ ۳۳۷ آوانوشت).

در مقایسه با فارسی نو که امکانات تکریمی مربوط به آن را نغزگوی کهن (۱۳۹۵) بررسی

کرده، در فارسی میانه سه دسته دیگر امکانات تکریمی نیز وجود داشته‌است. این دسته‌ها شامل دعایی، استعاره و تشبیه و تکریمی صفتی متکلم است.

۷- نتیجه‌گیری

در این پژوهش نگارندگان امکانات تکریمی را در فارسی میانه بررسی کرده‌اند. شیوه بررسی به صورت جمله‌به‌جمله در شماری از منابع فارسی میانه بوده‌است. بررسی‌ها و یافتن نمونه‌های زبانی حاوی امکانات تکریمی این پژوهش براساس الگوی شبیباتنی است. پس از بررسی پیکره موجود، چهار مورد در بخش نتیجه‌گیری ارائه شده‌است:

با بررسی پیکره مشاهده شد که بیشتر امکانات ارائه‌شده شبیباتنی در فارسی میانه نیز یافت می‌شود. یعنی فارسی میانه از نظر امکانات تکریمی شباهت بسیاری به امکانات ارائه‌شده شبیباتنی دارد. در این میان، برخی از گروه‌ها از جمله زیباسازی و زبان‌های اجتنابی مشاهده نشد و در نتیجه نمونه‌ای برای آن پیدا نشد.

نکته حائز اهمیت در این پژوهش، اضافه کردن سه گروه دیگر از امکانات تکریمی به تقسیم‌بندی شبیباتنی است. این سه گروه در تقسیم‌بندی شبیباتنی اشاره نشده بود، اما نگارندگان بر این باورند که این سه دسته در زمره امکانات تکریمی در این دوره زمانی قرار

دارند و آنها را به تقسیم‌بندی شیباتنی افزودند. این سه دسته عبارت‌اند از دعایی، استعاره و تشبیه، و تکریمی صفتی متکلم. این سه گروه میزان معناداری را در بین جملات تکریمی به خود اختصاص داده‌اند. می‌توان دریافت امکانات تکریمی در دوره فارسی میانه، بیش از امکاناتی است که شیباتنی برای زبان‌ها در نظر می‌گیرد.

به‌طور کلی در بین کل تکریمی‌های ارائه‌شده، تکریمی‌های ارجاعی دارای بیشترین تکرار در بین کل تکریمی‌ها هستند. این دسته از تکریمی‌ها برای نشان دادن احترام به مصداق‌های اسمی به کار می‌روند. القاب، ضمائر و مطابقت فعلی و تکریمی اسمی که از پرسامدترین موارد در گفتارند در این گروه جای می‌گیرند و با آنها می‌توان درجه، مقام و مرتبه افراد را در نظر گرفت و سوءتفاهم‌های احتمالی در بیان را به حداقل رساند. اینها نشان‌دهنده میزان آگاهی گوینده از قدرت و حریم شخصی افراد است.

هدف نهایی این پژوهش، مقایسه امکانات تکریمی در دو دوره زمانی فارسی نو و فارسی میانه است. با توجه به بررسی امکانات تکریمی در فارسی نو و نتایج آن با پژوهش حاضر، می‌توان دریافت که این امکانات در فارسی میانه بیش از فارسی نو بوده‌است. این نتیجه از تنوع بیشتر این امکانات در فارسی میانه حاصل می‌شود. این پژوهش تنها دسته‌بندی و تنوع امکانات تکریمی در دوره فارسی میانه و فارسی نو را بیان می‌کند. به عبارت دیگر سه دسته دعایی، استعاره و تشبیه و تکریمی صفتی متکلم بیانگر اهمیت کاربرد عبارات تکریمی در این دوره زمانی و اهمیت تکریم و ادب بیش از دوره پس از خود بوده‌است.

منابع

- بیمن، و. ۱۳۸۱. *زبان، منزلت و قدرت در ایران*. ترجمه رضا مقدم کیا. تهران: نشر نی.
- جهانگیری، ن. ۱۳۸۷. «گونه‌های احترام، سلطه و همبستگی در زبان فارسی»، در مجموعه مقالات *زبان: بازتاب زمان، فرهنگ و اندیشه*، تهران: آگه، ۱۲۵-۱۵۹.
- عریان، س. ۱۳۸۲. *متن‌های پهلوی گردآورده جاماسب جی دستور منوچهر جی جاماسب آسانا*. تهران: انتشارات میراث فرهنگی.
- غضنفری، م. ۱۳۸۷. «جلوه‌هایی از بازتاب ادب در تاریخ بیهقی». *جستارهای ادبی*، (۶۲): ۲۷-۴۹.
- فروهوشی، ب. ۱۳۸۶. *کارنامه اردشیر بابکان*، تهران: دانشگاه تهران.
- مشکور، م. ۱۳۲۹. *کارنامه اردشیر بابکان*، تهران: دانش.

نغزگوی کهن، م. ۱۳۹۵. «امکانات تکریمی ارجاعی در فارسی نو». در مجموعه مقالات زبان فارسی در گذر زمان، تهران: کتاب بهار. ۱۴۶-۱۶۴.

- Beeman, W. O. 1986. *Language, Status, and Power in Iran*. Bloomington: Indiana University.
- Brown, L. .2011. *Korean Honorifics and Politeness in Second Language Learning*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- Goffman, E. 1967. *Interaction Ritual: Essays on face to face behavior*. New York: Garden City.
- Grice, H. P. 1975. *Logic and Conversation*. University of California: Berkeley.
- Keshavarz, H.M. 1988. "Forms of address in post-revolutionary Iranian Persian: a sociolinguistic analysis". *Language in Society* 4(17): 565-575.
- Kibort, A. 2008. "Extending the applicability of lexical mapping theory". *Proceedings of the LFG07 Conference, Stanford University*. University of Surrey.
- Lakoff, R. T. 1973. *The Logic of Politeness; or, Minding your p's and q's*. Chicago: Chicago Linguistic Society.
- Leech, G. N. 1983. *The Pragmatics of Politeness*. London: Longman.
- Levinson, P., Brown, P. 1987. *Politeness: Some Universals in Language Usage* (Vol. 4). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mills, S. 2003. *Gender and Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shibatani, M. 2006. Honorifics. In Keith Brown (ed). *Encyclopedia of Language and Linguistics, Second Edition. Volume 5* (pp. 381-390). Oxford: Pergamon Press.

روش استناد به این مقاله:

صبوری، ف. و ایزدی، ا. ۱۴۰۰. «بررسی انواع امکانات تکریمی در فارسی میانه»، *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، ۲(۱۲): ۵۵-۷۹.
DOI:10.22124/plid.2021.16987.1467

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

